

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการฟ้อนผีในล้านนา
A STUDY OF BUDDHADHAMMA AS FOUND IN THE RITUAL
OF SPIRIT DANCE IN LANNA

กฤษณะกาญจน์ ธารารัตตะกาญจน์ *

Kritsanakarn Thararattanakarn

อินทร์วงศ์ อีสรรภาณี **

Inthawong Issarabhani

ไพรินทร์ ณ วันนา **

Pairin Na Wanna

Corresponding Author E-mail: tararattanakarn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาพิธีกรรมการฟ้อนผีในล้านนา 3) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการฟ้อนผีในล้านนา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ชั้นทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง อมนุษย์ภูต เปรต สัมภเวสี ปีศาจ โอปปาทิกะ วิญญาณ อสุรกาย และเมื่อตายไปจะมีกรรมเป็นตัวกำหนด และติดตามไป โดยเรื่องราวของผีได้มีการปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอยู่มากมายซึ่งก็ได้นำมาใช้เป็นแนวทางแห่งการเผยแพร่ในเข้ากับบริบทความเชื่อแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ส่วนพิธีกรรมการฟ้อนผีในล้านนาได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้มีการอบรมสั่งสอน และทำการส่งต่อพิธีกรรมนี้ให้กับผู้คนรุ่นหลัง โดยให้อยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อของศาสนา และพลังเหนืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีอยู่จริง ส่วนหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการฟ้อนผีในล้านนา คือ ด้านความกตัญญู ด้านความสามัคคี และด้านการให้ทาน ซึ่งยังสร้างอิทธิพลต่อด้านศาสนา สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีในการหล่อหลอมทางด้านเผ่าพันธุ์ของผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยังคงศูนย์กลางของที่พึ่งทางใจพร้อมกับเป็นการเสริมสร้างรักษากฎระเบียบประเพณีของสังคมต่อไป

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, พิธีกรรมการฟ้อนผี, ล้านนา

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the concept of ghosts in Buddhist scriptures 2) to study the Meng ghost dance ritual in Lanna 3) to analyze the Buddhist principles that appear in the Meng ghost dance ritual in Lanna. It was a qualitative research, studying from

* สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Buddhist Studies, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

primary and secondary sources and an in-depth interview was used with a group of 15 people who provided important information.

The results of this research found that: The concept of ghost in Buddhist scriptures means non-human beings, ghosts, Oppatikas, spirits, and demons, and when one dies, one's karma be determines and follows. The story of ghosts has appeared many places in Buddhist scriptures and used as a method of dissemination to apply it with the context of traditional beliefs in that society. The Meng dance ritual in Lanna has been inherited from the ancestors who have taught and passed on this ritual to the next generation based on religious beliefs in superstitions. The Buddhist principles that appear in the Phi Meng dance ritual are gratitude, unity and alms giving which also has a strong influence on religion, society, culture and economy, forging people's ethnicity into unity. It is also the center of spiritual refuge along with strengthening and maintaining the rules and traditions of society.

Keywords: Buddha dharma, Ghost dance rituals, Lanna

บทนำ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยมีวิธีการสอนให้พุทธศาสนิกชนไม่ให้มีความเชื่อในเรื่องอะไรแบบง่าย ๆ แต่การจะมีความเชื่อได้นั้นพระพุทธรองค์ทรงสอนให้ชาวพุทธมีความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมีเหตุผล โดยอยู่บนพื้นฐานของหลักคุณธรรมจริยธรรมอย่างมีเหตุ และมีผลในการรองรับตามความเป็นจริง เช่น เรามีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นผู้ติดตาม มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย โดยการเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม หากผู้ใดกระทำความดี ก็จะได้รับสิ่งที่ดีตอบกลับไป และถ้าหากใครมุ่งแต่กระทำความชั่ว ก็จะได้รับผลแห่งของการกระทำความชั่วกลับไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 24 ข้อ 48) และความเชื่อก็เป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่สร้างอิทธิพลต่อแนวคิดพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะการสืบทอดความเชื่อมีการปลูกฝังสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงยุคสมัยปัจจุบัน และถ้าหากมีปัจจัยในการเปลี่ยนความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ ก็ส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยนตามไป (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2521, น. 56) ยกตัวอย่างเช่น เมื่อประสบภัยพิบัติ หรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บ และเกิดภัยธรรมชาตินั้นอันเป็นปัญหาที่เกินกว่าความสามารถของมนุษย์ธรรมดาที่จะสามารถแก้ไขได้ จึงมีการคิดว่า น่าจะมีพลังอำนาจลึกลับ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดลบันดาลให้เป็นไป ฉะนั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดขึ้นมนุษย์ทุก ๆ คนต่างก็พากันสวดมนต์อ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาตินั้น ๆ เพื่อเป็นการตอบสนองต่อความต้องการโดยประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น

พิธีกรรมความเชื่อ และศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อเกิดความเชื่อ และศรัทธาแล้วประการหนึ่งที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก็คือ การแสดงออกถึงความเคารพบูชา ดังนั้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นับเป็นคติความเชื่ออีกสายหนึ่งที่มีได้มุ่งสนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ได้พยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายที่พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกระบวนการ

สำคัญในการช่วยตอบปัญหาความสงสัยจากความไม่รู้ของมนุษย์ที่ยอมรับพลังเหนืออำนาจจากธรรมชาติ โดยมีการให้แนวคิดทางด้านความหมายเรื่องผีในทางพระพุทธศาสนาให้กับมนุษย์ทั้งปวงได้มีความเข้าใจในกฎแห่งธรรมชาติได้มากยิ่งขึ้น โดยคำว่า ผีในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง อมนุษย์ภูต เปรต สัมภเวสี เจตภูต ปีศาจ โอปปาทิกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12 ข้อ 153) และเมื่อตายไปก็จะมีกรรมเป็นตัวกำหนด ซึ่งแนวคิดเรื่องผีในทางพระพุทธศาสนาได้มีผลต่อโครงสร้างทางประเพณีสังคม และวัฒนธรรมตลอดจนไปถึงความเชื่อของกลุ่มชาวพุทธอย่างกว้างขวาง

แต่อย่างไรก็ตามมิได้มีอิทธิพลที่มากพอจะกลบเกลื่อนคติความเชื่อเรื่องผีในมุมมองแบบดั้งเดิมได้ทั้งหมดที่มนุษย์มองว่า ผีเกิดจากพลังอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ และปรากฏการณ์ดังกล่าวได้มีการแพร่หลายไปทั่วทุกมุมในสังคมของมนุษย์ที่มีความเชื่อพลังเหนือธรรมชาติที่เรียกว่า ผี ซึ่งล้วนมีฤทธิ์เดชพลังแห่งอำนาจ โดยสามารถบันดาลให้เกิดความดี และความร้ายแก่มนุษย์ได้ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถต่อสู้ด้วยกำลังทางร่างกายได้จึงยอมอยู่ใต้พลังแห่งอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น จึงทำให้มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังได้แสวงหาวิธีการที่จะแสดงออกถึงความเคารพบูชา ด้วยการเซ่นไหว้ และการฟ้อนรำบูชา เพื่อการแสดงความอ่อนน้อมภักดีในการยอมรับพลังอำนาจที่เหนือมนุษย์ และยอมอยู่ภายใต้อำนาจแห่งสิ่งศักดิ์นั้น (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2547, น. 2) ซึ่งพิธีกรรมความเชื่อเหล่านี้จึงเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มีการนับถือผีปะปนกันไปกับหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ดังจะสะท้อนให้เห็นถึงในวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นเป็นอย่างรูปธรรม (ศราวุธ จันทระ ขำ และ อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2563, น. 18) เช่น การนับถือผีของชาวล้านนาที่ได้มีการจัดพิธีกรรมการฟ้อนผีขึ้น โดยผู้ที่ป็นร่างทรงจะเป็นผู้ทำพิธีสื่อสารระหว่างมนุษย์กับผีเพื่อให้เกิดความพึงพอใจให้ได้มากที่สุด ซึ่งเหตุการณ์สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดพิธีกรรมการฟ้อนผีขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (มานพ มานะแซม, 2555, น. 135-164)

พิธีกรรมการฟ้อนผีเป็นความเชื่อเพื่อแสดงออกถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษของชาวล้านนาในแถบภาคเหนือ โดยแบ่งออกเป็น 3 สาย คือ 1) สายผีมดเป็นสายผีโบราณ (มด = หมอ) หรือผู้รู้ คนภาคเหนือมักจะมีคำเรียกติดปากว่า มดหม่อน (ทวด) 2) สายผีเม้ง หมายถึง กลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากพวกมอญ ซึ่งเชื่อว่าอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนภาคเหนือตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี พบมากในเขตจังหวัดลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่ 3) สายผีมดซอนเม้ง คือ เกิดจากการแต่งงานระหว่างตระกูลผีมดกับตระกูลผีเม้ง เป็นต้น (มานพ มานะแซม, 2541, น. 4) โดยปัจจุบันพิธีกรรมการฟ้อนผีในล้านนาเกิดขึ้นจากแนวความคิดที่ได้ผสมผสานบนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาในเรื่องสังคม วัฒนธรรม ของความเชื่อที่มีมานานจนเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ในภาคเหนือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามสร้างรูปแบบ วิธีการที่จะก่อให้เกิดวิถีในการรวมเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกัน โดยใช้พิธีกรรมให้เกิดความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องผีมด ผีเม้ง ที่ก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมในรูปแบบการฟ้อนผี และการสักการะเครื่องเซ่นไหว้ต่อผีมด ผีเม้ง ผีมดซอนเม้งที่คอยปกป้องรักษาผู้คนในสังคมท้องถิ่นทางล้านนาให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขยึดถือแต่การทำความดี

ตามหลักทางพระพุทธศาสนา และไม่ทำผิดจารีตประเพณีตามบรรทัดฐานของสังคม (พงศธร คณทมนัส, 2557, น. 67)

ปัจจุบันโลกได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฏจักรของความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม จึงทำให้ความเชื่อเรื่องของพิธีกรรมการพ่อนผีของคนในล้านนานั้นได้เปลี่ยนแปลงไป โดยสิ่งหนึ่งมาจากการที่ถูกหลาน หรือสังคมของคนรุ่นใหม่ที่มีความเชื่อเรื่องของการนับถือผีลดลง และยังพบว่า ได้มีผู้คนจากต่างถิ่น ต่างภูมิภาค ต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนาได้เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตชุมชนของชาวล้านนามากยิ่งขึ้นจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และได้ละเลยต่อพิธีกรรมการเคารพนับถือผีได้เคร่งครัดเหมือนในอดีต ตลอดไปถึยังขาดความต่อเนื่องในการรักษาพิธีกรรมการพ่อนผีของคนในล้านนาก็ลดน้อยลงไปตามระดับ สิ่งหนึ่งนั้นก็อาจจะมาจากการที่ยังไม่มีบุคคลใดได้มีการสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ในด้านห้คุณค่าของพิธีกรรมการพ่อนผีที่มีต่อสังคมล้านนา ให้มีความชัดเจนในด้านคุณค่าต่างๆ มากยิ่งขึ้น เช่น พิธีกรรมการพ่อนผีทางล้านนาที่มีคุณค่าต่อทางด้านศาสนา หมายถึง การแอบแฝงไปด้วยหลักพุทธธรรมที่มีอยู่ต่อพิธีกรรมการพ่อนผี หรือคุณค่าต่อทางด้านสังคม คือ การมีความเชื่อต่อพลังแห่งอำนาจที่ไม่สามารถมองเห็นได้ จึงทำให้คนในล้านนานั้นมีความเคารพ และอยู่ในบรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรม ตลอดไปถึถึงคุณค่าต่อทางด้านเศรษฐกิจที่พิธีกรรมการพ่อนผีสามารถกระตุ้นรายได้ในชุมชนของแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากว่าเมื่อมีการจัดงานขึ้นก็จะต้องมีการจับจ่ายซื้อของที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการพ่อนผีของทางล้านนา เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ต้องการจะศึกษาพิธีกรรมการพ่อนผีของชาวล้านนา โดยศึกษาถึงพิธีกรรมการพ่อนผีของทางล้านนาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาตั้งแต่อดีต จนมาถึงปัจจุบัน และศึกษาถึงรูปแบบลักษณะ พร้อมกับต้นกำเนิดของการพ่อนผีมาจากที่ใด ตลอดไปถึถึงมีหลักพุทธธรรมทางด้านใดบ้างที่มีความเกี่ยวข้องจากพิธีกรรมการพ่อนผี เพื่อที่จะได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้แก่ชุมชน และสังคมของทางล้านนาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการพ่อนผีเมืงในล้านนา
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการพ่อนผีเมืงในล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ซึ่งได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร งานวิจัย บทความ และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพิธีกรรมการพ่อนผีในล้านนา ส่วนและหุติยภูมิ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สาเหตุที่เลือกใช้

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษามุ่งไปที่การสัมภาษณ์มุมมองของผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีประสบการณ์จริง และทำการศึกษาวเคราะห์ตามแบบพรรณนาต่อไป

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ (Key Informants) ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 15 ท่าน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่

1.1 กลุ่มที่ 1 คณะนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 ท่าน

1) พระครูโกวิทอรธเถาภิ, ผศ.ดร. นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ

2) พระครูโสภณปริยัติกิจ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

3) อาจารย์จันทร์สม์ ตาบุลิ่ง นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

4) อาจารย์บุญเพ็ญ ยาวิชัย นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

5) พระครูปลัดทอง ขยาภรณ์ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสวัดโบสถ์น้ำดิบ

1.2 กลุ่มที่ 2 คณะช่างทรง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมพ่อนผี จำนวน 5 ท่าน

1) นางโสภา คำมีจันทร์

2) นางแสงดา เตโชกุล

3) นายวสันต์ นันติ

4) นางวันทนา มุลวิจิตร

5) นายวิมล คำศักดิ์

1.3 กลุ่มที่ 3 คณะบุคคลที่มีความสนใจทางด้านพิธีกรรมการพ่อนผี จำนวน 5 ท่าน

1) พระครูปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดมณีอาราม

2) พระครูสังฆรักษ์ธนอรรถ รตนสิริ เจ้าอาวาสวัดหริการาม

3) พระภาคิน ธีปธมโม รองเจ้าอาวาสวัดแม่สะปั่ว

4) นายพงษ์เทพ มนัสตรง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

5) นายศิริสิทธิ์ ปันจันทะ มัคคนายกวัดกุหลีก

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ข้อมูลที่จัดเก็บรวบรวมในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ การเก็บข้อมูลเอกสาร (Documentary) โดยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดพิธีกรรมการพ่อนผีในล้านนา

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม ที่ทำการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้เพราะการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก และทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสนทนาด้วยเทปบันทึกเสียง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมเกิดจากการประมวลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดยจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง เป็นสิ่งว่าด้วยเรื่องเหนือสิ่งธรรมดาที่ได้มีการเวียนอยู่ในสังคมของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตโบราณกาล จนผ่านมาถึงในยุคของปัจจุบันนี้ก็ยิ่งปรากฏให้เห็นอยู่ของทุกมุมโลก โดยถ้าหากเราได้ทำการมองลึกลงไปกว่านั้น แนวคิดเรื่องผีได้มีการพัฒนาความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเหนือสิ่งธรรมดา โดยเฉพาะผี ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัยก็ไม่เคยที่จะได้หยุดนิ่ง สิ่งเหล่านี้ได้มีการเคลื่อนที่ไปควบคู่กับสังคมอยู่ตลอดเวลาผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พวกอมมนุษย์ภูต เปรต สัมภเวสี เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญูณ อสุรกาย สัตว์นรก และเมื่อตายไปก็จะมีกรรมเป็นตัวกำหนด โดยแนวคิดเรื่องผีในทางพระพุทธศาสนาได้มีผลต่อโครงสร้างทางประเพณีสังคม และวัฒนธรรมตลอดจนไปถึงความเชื่ออย่างกว้างขวาง ซึ่งสิ่งแรกเกิดจากความไม่รู้ของมนุษย์ที่มีความหวาดกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ และเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถให้คุณกับโทษให้แก่มนุษย์ได้ หลังจากนั้นมนุษย์จึงพากันเชื่อ และนับถือบูชากันมาโดยตลอดเวลาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแผ่ให้กับมนุษย์ได้เกิดปัญหาแห่งแสงสว่างทางด้านองค์ความรู้ได้มากยิ่งขึ้น แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้มนุษย์ทุก ๆ คนแล้วนั้น ซึ่งหลักการทางศาสนาไม่ได้ลบ และปิดบังความเชื่อดั้งเดิมของรากเหง้าแห่งความเชื่อเรื่องพลังอำนาจแห่งลี้ลับจากชาตินั้นก็คือ ผี ให้หมดไปในสังคมโดยพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ปฏิเสธว่า ผีนั้นไม่มีอยู่จริงเพราะว่า คำว่า ผี ได้มีการปรากฏอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎกเกี่ยวกับเรื่องผีที่มีอยู่มากมาย เช่น

เหตุการณ์ที่เกิดจากภัยสามอย่างในเมืองไพศาลี เรื่องการทำบุญอุทิศแก่ญาติ (เปรต) ของพระเจ้าพิมพิสาร เรื่องเหตุการณ์พระภิกษุรูปหนึ่งถูกผีเข้า และเรื่องกรณีโอปปาติกะสิงพระภิกษุให้สวดปาติโมกข์โดยย่อในอดีตกาล โดยนำมาใช้เป็นแนวทางแห่งการเผยแผ่ในเข้ากับบริบทความเชื่อแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี และมีการให้ความรู้ทางด้านประวัติความเป็นมาการกำเนิดเป็นผี ตลอดจนถึงหลักการเคารพบูชาที่ถูกต้อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถคลายความกังวล และความหวาดกลัวต่อสิ่งเหนือพลังอำนาจจากธรรมชาติของมนุษย์ลงไปได้เป็นอย่างมาก และนำไปสู่การปฏิบัติที่เกี่ยวกับพิธีกรรมการเคารพบูชาผีให้กับมนุษย์ใน

สังคมชนชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมไทยในทางลัทธิศาสนาภาคเหนือของจังหวัดลำพูนที่ได้มีการพิธีกรรมการเคารพบูชาผีอยู่เป็นประจำทุก ๆ ปี

พิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในลัทธิลัทธิ พบว่า ได้มีการสืบทอดผ่านจากบรรพบุรุษในอดีตที่ได้มีการอบรมสั่งสอน และทำการส่งต่อพิธีกรรมนี้ให้กับผู้คนรุ่นหลัง โดยให้อยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อของศาสนา และพลังเหนืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีอยู่จริง ซึ่งจะเห็นได้จากหลักการสืบทอดของบรรพบุรุษมาสู่คนรุ่นปัจจุบันได้มีการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในลัทธิลัทธิ พบว่า แบ่งออกเป็น 3 สาย คือ 1) สายผีมด เป็นสายผีโบราณที่มีอายุสูง 2) สายผีเม็ง เป็นผู้ที่สืบทอดสืบทอดมาจากมอญ 3) สายผีมดซอนเม็ง เกิดจากการแต่งงานระหว่างตระกูลผีมดกับผีเม็ง โดยเฉพาะจังหวัดลำพูนให้มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนที่ยังคงยึดหลักหัวใจที่สำคัญของพิธีกรรมนั้นก็คือ เครื่องสักการบูชา เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี สถานที่ เวลาผู้เข้าพิธีกรรม และความถูกต้องตามหลักศาสนา โดยองค์ประกอบเหล่านี้ได้ถูกเชื่อมโยงสร้างเป็นพลังแห่งความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนจังหวัดลำพูน และยังสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่เจ้าภาพผู้จัดงาน ตลอดจนไปถึงผู้เข้าร่วมพิธีกรรม โดยพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งของจังหวัดลำพูนยังเป็นการจัดระเบียบทางด้านสังคม การปกครอง และคลายความกังวลช่วยให้กำลังในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเป็นไปตามทำนองคลองธรรมเพื่อไม่ให้ผิดจารีตประเพณี และใช้ชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่ประมาทจนผิดพลาดไปสร้างกรรม หรือการกระทำที่ไม่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้นพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในลัทธิลัทธิของจังหวัดลำพูนนั้นถือได้ว่า เป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาญาติวงศ์ต่อผู้มีพระคุณ และการสร้างความรู้สึกที่มีคุณค่าอันทรงเกียรติของแต่ละชุมชนในจังหวัดลำพูนที่ยังคงเคารพ และศรัทธา โดยนำเอาหลักศาสนาแห่งความเชื่อที่ได้มีการอบรมสั่งสอนจนสร้างความเชื่อทางด้านแนวความคิดที่ถูกต้องดีงามเป็นปึกแผ่น และสามารถสร้างความเข้มแข็งของแต่ละชุมชนในจังหวัดลำพูน เพื่อเป็นเกราะกำบังทางด้านจิตใจในการต่อสู้กับสภาวะการณ์ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีสติเป็นไปตามหลักคำสอนของทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหนึ่งในแนวทางของการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางด้านพิธีกรรมการพ่อนผีในรูปแบบของจังหวัดลำพูนได้อย่างสมบูรณ์แบบ

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในลัทธิลัทธิ พบว่า พระพุทธศาสนาได้สอนให้ชาวพุทธทั้งปวงให้เชื่ออย่างมีเหตุ และมีเหตุ พร้อมกับมีแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งหลักพุทธธรรมที่พบมีอยู่ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความกตัญญู หมายถึง การรู้คุณ และมีการเคารพบูชาแก่ผู้มีพระคุณ เช่น บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ ตลอดจนไปถึงการทำบุญหาญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการนำเอาสิ่งของที่อุทิศให้ไปถึงดวงวิญญาณเหล่านั้นล้วนเป็นเครื่องหมายของความกตัญญู โดยหลักพุทธธรรมที่พบก็คือ หลักบูชา 2 ทิศ 6 เป็นต้น

2. ด้านความสามัคคี หมายถึง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมิหลักการปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความสามัคคีที่เกิดขึ้นกับหมู่คณะย่อมทำให้สังคม

เกิดความสงบสุขมาให้ โดยหลักพุทธธรรมที่พบก็คือ หลักสาราณียธรรม 6 และหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ

3. ด้านการให้ทาน หมายถึง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้มาจากความสุจริตธรรม และในขณะที่ให้นั้นก็ให้ด้วยความเต็มใจอันบริสุทธิ์ โดยหลักพุทธธรรมที่พบก็คือ หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักโภคาอาทิยะ 5 เป็นต้น

โดยพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในล้านนายังสามารถสร้างอิทธิพลต่อความเชื่อในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ด้านศาสนา และวัฒนธรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงความกตัญญู การสร้างความสามัคคี และความศรัทธาทางด้านความเชื่อของพิธีกรรมการพ่อนผี ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ และถือว่าเป็นความเชื่อที่ยอมรับในบุคคลผู้ประพาศกตัญญูกตเวทีแล้วจะมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในชีวิตนี้ เป็นกรอบแนวคิด ทศนคติ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ที่มีการถ่ายทอดปลูกฝังแก่บุตรธิดาคือบุคคลรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

2. ด้านสังคม สามารถส่งผลให้เกิดการหลอมรวมทางเผ่าพันธุ์ของผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้สังคมเป็นเอกภาพ โดยยังเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้ผู้คนมาร่วมแรงร่วมใจทำงานร่วมกันพร้อมเป็นศูนย์กลางของที่พึ่งทางพร้อมทั้งเป็นการเสริมสร้างรักษากฎระเบียบของสังคม ผู้น้อยนับถือผู้ใหญ่ที่ให้คุณ ทำให้ลูกหลานไม่กระทำการ ผิดผี ที่สะท้อนถึงภาพความงดงามของวิถีชีวิตชาวชนบทแบบล้านนาได้

3. ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนภายในชุมชนก็จะมีการจับจ่ายซื้อของเพื่อที่จะนำมาทำบุญอยู่เป็นจำนวนมาก ในด้านเครื่องเช่นสังเวีย บุษบา สักการะต่าง ๆ ซึ่งจุดนี้ก็สามารถเป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจพื้นฐานภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี ส่วนในด้านปัจเจกบุคคลนั้นพบว่า อาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไปชาวบ้านที่ประกอบอาชีพ ค้าขายเชื่อว่า พิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในล้านนาได้มีอำนาจดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ เมื่อตนจะทำการค้าขาย หรือรับจ้างสิ่งใด จึงมักจะอ้อนวอนขอให้ตนมีรายได้กำไร และโชคดีในการค้าส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ดีขึ้นของผู้คนในสังคมล้านนาต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง อมนุษย์ภูต เปรต สัมภเวสี ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย และเมื่อตายไปก็จะมีกรรมเป็นตัวกำหนด และติดตามไป โดยเรื่องราวของผีได้มีการปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอยู่มากมายซึ่งก็ได้นำมาใช้เป็นแนวทางแห่งการเผยแพร่ในเข้ากับบริบทความเชื่อแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับผลการวิจัยของนิตยา จันโทภาสกร (2526) พบว่า พิธีบูชาผีถือเป็นพิธีการเลี้ยงเซ่นสรวงดวงวิญญาณผิอารักษ์ที่คอยคุ้มครองชาวเมืองเชียงใหม่รายละเอียดต่าง ๆ ในพิธีล้วนแฝงความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ และความสงบสุขร่มเย็นของชาวบ้านเมือง ความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้นับเป็นความเชื่อที่ผูกกับวิถีชีวิตอย่างแท้จริง

พิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในล้านนาได้มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้มีการอบรมสั่งสอน และทำการส่งต่อพิธีกรรมนี้ให้กับผู้คนรุ่นหลัง โดยให้อยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อของศาสนา และพลังเหนืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีอยู่จริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของอรุณรัตน์ จันทะลือ (2549, น. 13) พบว่า ได้มีสำนักร่วมในการสืบทอดความเชื่อ เรื่องผีปุตจะนำไปสู่การรักษาโครงสร้างทางสังคม และความหวงแหนประเพณีวัฒนธรรมของตน ที่สำคัญการอนุรักษ์ และการสืบทอดความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวจะเป็นประโยชน์เพื่อเป็นกุศโลบาย ในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการพ่อนผีเม็ง คือ ด้านความกตัญญู ด้านความสามัคคี และด้านการให้ทาน ซึ่งยังสร้างอิทธิพลต่อด้านศาสนา สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีในการหล่อหลอมทางด้านเผ่าพันธุ์ของผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยังศูนย์กลางของที่พึ่งทางใจพร้อมกับเป็นการเสริมสร้างรักษากฎระเบียบประเพณีของสังคม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยยนต์ เพาพาน (2533, น. 7) พบว่า หมอลำผีฟ้ามีบทบาทต่อสังคมหมู่บ้าน ทั้งบทบาทโดยตรง คือ การบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ เป็นวัฒนธรรมการสืบทอดคือ บทบาททางด้านการสร้างเอกภาพในสังคม ได้แก่ การสร้างความสามัคคี บทบาทด้านการควบคุมพฤติกรรม ได้แก่ การนำเอาคติเกี่ยวกับผีมากำหนด และควบคุมพฤติกรรมชาวบ้านไม่ให้ผิด ยึดติดคองของหมู่บ้าน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการพ่อนผีในล้านนาจึงพบว่า แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวอธิบายว่า ผี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่า เป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจจะให้คุณหรือโทษได้มีทั้งดีและร้าย เช่น พวกอมมนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ปีศาจ โอปปาดิกะ วิญญูณ อสุรกาย เมื่อตายไปก็จะมีกรรมเป็นตัวกำหนดติดตามไป พร้อมกับการจำแนกประเภทของผีไว้อยู่ 2 ประเภท คือ 1) ผีดี หมายถึง ผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ ผีเจ้านาย ผีมด ผีเม็ง ผีมดซอนเม็ง ซึ่งเป็นผีที่ได้สร้างแต่กุศลกรรม โดยมนุษย์ให้การเคารพนับถือ และอุทิศบุญกุศลให้แก่พวกผีเหล่านั้น 2) ผีร้าย หมายถึง ผีที่ได้สร้างแต่อกุศลกรรมเอาไว้ตั้งแต่เกิดเป็นมนุษย์ และเมื่อตายไปก็กลับกลายมาเป็นพวกเปรต สัมภเวสี อสุรกาย ที่มีการสร้างความเดือดร้อนให้กับมนุษย์ทั้งหลาย ส่วนพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในล้านนา พบว่า แบ่งออกเป็น 3 สาย คือ 1) สายผีมด เป็นสายผีโบราณที่มีอายุสูง 2) สายผีเม็ง เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากมอญ 3) สายผีมดซอนเม็ง เกิดจากการแต่งงานระหว่างตระกูลผีมดกับผีเม็ง ซึ่งชาวล้านนาได้มีการนับถือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้มีการอบรมสั่งสอน และส่งต่อพิธีกรรมนี้ให้กับผู้คนรุ่นหลัง โดยให้อยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อของศาสนา

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งมีอยู่จำนวน 3 ด้าน คือ ด้านความกตัญญู ด้านความสามัคคี และด้านการให้ทาน โดยพิธีกรรมการพ่อนผีเม็งในล้านนายังสร้างอิทธิพลต่อความเชื่อในด้านต่าง ๆ คือ ด้านศาสนา และวัฒนธรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงความ

กตัญญู และความศรัทธาทางด้านความเชื่อของพิธีกรรมการพ่อนผี ส่วนด้านสังคมสามารถสร้างอิทธิพลได้อยู่ 2 ด้านก็คือ อิทธิทางด้านสถาบันครอบครัว และอิทธิพลด้านการจัดระเบียบทางสังคม ส่วนด้านเศรษฐกิจ เป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจพื้นฐานภายในชุมชนเนื่องจากว่า ได้มีการจับจ่ายซื้อของเพื่อมาร่วมพิธีกรรม ส่วนในด้านปัจเจกบุคคลนั้นพบว่า มักจะอ่อนน้อมขอให้ตนมีรายได้กำไร และโชคดีในการค้าส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ดีขึ้นของผู้คนในสังคมล้านนาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยได้มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องผีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งน่าจะมีการรวบรวมข้อมูล และมีการเปรียบเทียบแบ่งกลุ่มของพิธีกรรมการพ่อนผีในแต่ละภูมิภาค เพื่อนำมาวิเคราะห์หารูปแบบวิธีการ ลักษณะ และรวมไปถึงความแตกต่าง จุดเด่น จุดด้อย ของพิธีกรรมการพ่อนผีในแต่ละภาคได้เพื่อเป็นการที่รักษาไว้ซึ่งพิธีกรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป พร้อมกับนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาต่อยอดในอนาคตของแต่ละประเด็นนี้ในแง่มุมอื่น ๆ ต่อไป

แหล่งอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). *คติชาวบ้านอีสาน*. อักษรวัฒนา.
- ชัยยนต์ เพาพาน. (2533). *วัฒนธรรมสังคมการนับถือผีฟ้าของชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2547). *วรรณกรรมศาสนา*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิตยา จันโทภาสกร. (2526). *สืบชะตา: การศึกษาเชิงวิจารณ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. คลังปัญญา มหาวิทยาลัยศิลปากร. <http://www.sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1849>
- พงศธร คณทมนัส. (2557). *พิธีกรรมความเชื่อในการพ่อนผีมด ผีเม้ง ในรูปแบบล้านนา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่]. Chiang Mai Rajabhat University Intellectual Repository. <http://cmuir.cmru.ac.th/handle/123456789/16>
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาวิทยาลัย.
- มานพ มานะแซม. (2541). *การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่อง คติความเชื่อเรื่องการพ่อนผีในภาคเหนือ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มานพ มานะแซม. (2555). *รูปแบบเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมพ่อนผีของชาวล้านนา*. *วารสารวิจิตรศิลป์*, 3(2), 135-164.

ศราวุธ จันทระขำ และอนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2563). นาฏกรรมกับพระพุทธศาสนาในล้านนา.
วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(2),
16-32.

อรุณรัตน์ จันทะลือ. (2549). การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของเยาชนชาติพันธุ์โล้ บ้านกอกอ
ตำบลผาเสวย อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้
ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.